

Jovan Ranković
Ekonomski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

KAKO SU SE PROMENILI RENTABILITETNI I FINANSIJSKI POLOŽAJ U PRIVREDI SRBIJE U 2010. GODINI?

THE CHANGES OF PROFITABILITY AND FINANCIAL
POSITION OF SERBIAN ECONOMY IN 2010

Sažetak

Više puta izrečeno mišljenje da su finansijeske teškoće u privredi Srbije posledica (1) poslovanja sa gubicima, (2) kumuliranje gubitaka, praćenog kvarenjem finansijske strukture i (3) povećanja nedostajućeg dugoročnog kapitala, praćenog porastom zaduženja povećalo je interes za sagledavanje promena rentabilnosti i finansijskog položaja privrede Srbije. U konkretnom slučaju, interes je ocena odnosnih promena u 2010. godini, pogotovo zbog okolnosti da je godina završena sa visokim gubicima koja su za poslednjih 15 godina povećani od 3,8 milijardi na 1.947,93 milijardi dinara, što je porast od 512,6 puta.

Šta je sve pomenuti porast gubitka prouzrokovao i kakve su sve posledice toga rasta, predmet je analize bilansa preduzeća kojih je u 2010. godini bilo ukupno 90.985.

Cljučne reči: *gubitak, kumulirani gubitak, dugoročni kapital, nedostajući dugoročni kapital, neto obrtni fond, finansijska struktura, nelikvidnost, zaduženje, osnovni kapital, stručnost, sopstveni kapital, zalihe, stalna imovina, finansijski položaj, rentabilitetni položaj.*

Abstract

Opinion expressed many times that the financial difficulties in the economy of Serbia are the result of the (1) operation with a loss, (2) accumulation of losses, accompanied by the spoiling of the financial structure and (3) increase in the missing long-term capital, accompanied by the increase of the indebtedness, have increased the interest in perceiving the changes in profitability and financial position of the economy of Serbia. In the concrete case, of the interest is the evaluation of the relative changes in the year 2010, particularly given that the year was completed with high losses which increased in the last 150 year from 3,8 billion of Dinars to 1.947,93 billion of Dinars, i.e. 512,6 times.

What is all caused by the mentioned increase in losses and what are the consequences of this increase, represents the subject of the analysis of the balance sheets of the enterprises, the total sum of which was 90.985 in the year 2010.

Key words: *loss, cumulative loss, long-term capital, missing long-term capital, net working fund, financial structure, illiquidity, indebtedness, fixed capital, security, own capital, stocks, real estate, financial position, profitability position.*

Uvod

O razlozima ekonomsko-finansijske krize kod nas više puta smo pisali i nastojali da dokažemo da ona nije isključivo posledica globalne krize, i da stoga oživljavanje svetske privrede nije uslov rešavanja naše, domaće krize.

Doduše, pojava globalne svetske krize nije sasvim bez uticaja na negativne pojave u našoj privredi, naročito na pojavu ozbiljne recesije, sa svim posledicama koje ona sa sobom nosi. Ipak, ostajemo čvrsto pri svome više puta izrečenom mišljenju da su ekonomske, a naročito finansijske teškoće kod nas negativan proces koji već dugo traje, kao i da je taj negativan proces posledica, i to: (1) poslovanja sa gubicima, (2) kumuliranja gubitaka, praćenog kvarenjem finansijske strukture i (3) povećanja nedostajućeg dugoročnog kapitala praćenog porastom zaduženja, što sve skupa ima za posledicu smanjenje sigurnosti i prateće nelikvidnosti.

Potsetimo se samo da je na kraju 1994. godine u bilansima stanja ukupan kumulirani gubitak iznosio 3,8 milijardi dinara, a da je na kraju 2010. godine taj gubitak porastao na 1.947,93 milijardi dinara, što je iznos 512,6 puta veći od onog na kraju 1994. godine.

U kojoj meri je poslovanje sa gubicima povezano sa ostalim pomenutim faktorima negativnog procesa otkriće sledeća analiza rentabilitetnog i finansijskog položaja privrede Srbije u poslednje dve godine (2009 i 2010).

Efekti poslovanja sa gubicima u 2009 i 2010. godini

U svim bilansima uspeha, koji su predati Agenciji za bonitet i koji su bili predmet obrade u 2009. godini je obrađivano 94.573 bilansa, a u 2010. godini 90.985, što znači da

je smanjenje broja bilansa za 3.588 koji su bili predmet obrade, posledica smanjenja broja preduzeća. Rezultati obrade pomenutog broja preduzeća ukazuju na činjenicu da je u 2009. godini ostvareni gubitak iznosio 385,11 milijardi dinara, dok je u 2010. godini ostvareni gubitak bio veći za 21,14 milijardi dinara, što znači da je u toj godini ostvareni neto gubitak iznosio 406,25 milijardi dinara.

Okolnost da je u 2010. godini povećan ukupan neto gubitak za 21,14 milijardi, a da je smanjen ukupan broj preduzeća za 3.588 upućuje na zaključak da je povećanje ukupnog iznosa gubitka verovatno posledica povećanja finansijskih teškoća u privredi Srbije, zbog čega su neka preduzeća otišla u stečaj ili likvidirana, dok su ona koja su preživela nastavila poslovanje sa povećanim gubicima. Na takav zaključak upućuje i činjenica da su gubici ranijih godina uslovlili povećanje zaduženja iz koga su proistekle uvećane kamate, iz kojih i povećani finansijski rashodi i, konačno, povećani gubici.

Rečeno mišljenje potvrđuje i činjenica da su ukupni troškovi kamata u 2010. godini bili veći od onih u 2009. godini za 105,8 milijardi dinara, i pored toga što je ukupan broj preduzeća bio manji za 3.588 od broja preduzeća u prethodnoj, tj. 2009. godini, a broj zaposlenih u istom periodu, takođe, manji za 70.692 zaposlena, zbog čega bi trebalo očekivati značajno smanjenje neto i bruto zarada.

Za slučaj povećanja gubitaka u 2010. godini od nesumnjive je važnosti činjenica da 48,97% gubitaka u toj godini otpada na 831 velikih preduzeća, kojih je za 136 manje u odnosu na prethodnu godinu i čije je učešće u ukupnom broju preduzeća ispod 1%. Preostalo povećanje gubitaka otpada na mala preduzeća, čiji je broj u 2010. godini smanjen za 2.739, što čini smanjenje ukupnog broja ovih preduzeća za nešto preko 3%.

Upravo ovi podaci o malim preduzećima opravdavaju mišljenje da propisani minimum osnovnog kapitala u društvima sa ograničenom odgovornošću, prema našem Zakonu o privrednim društvima iz 2004. godine, koji na dan uplate treba da iznosi najmanje 500 evra u dinarskoj protivvrednosti, nije dobro rešenje. Ovo zbog toga što ta odredba odgovara zainteresovanim licima za osnivanje tih društava, ali ne odgovara zahtevima za njihovu kreditnu sposobnost i sigurnost njihovog poslovanja. Jer, šta znači društvo kapitala sa osnovnim kapitalom od 500 evra? Čime će ono raditi i na kakav kredit može računati?

Upravo odredba našeg Zakona o privrednim društvima iz 2004. godine, koja reguliše pitanje minimalnog iznosa osnovnog kapitala prilikom osnivanja, potstakla je osnivanje, pre svega, malih preduzeća, sa kojima se ne može računati na oživljavanje privrede, niti ozbiljnije povećanje zaposlenih.

Prema tome, glavni razlog finansijskih teškoća u našoj privredi je dugogodišnje poslovanje sa gubicima, koji su na kraju 2010. godine dostigli iznos od 1.947,93 milijardi dinara, od kojih se na gubitke iznad visine sopstvenog kapitala odnosi 654,49 milijardi dinara, što je 33,5% svih gubitaka.

U načelu, gubici označavaju smanjenje sopstvenog kapitala, što znači da gubici iznad visine kapitala pokazuju da su neka preduzeća preko gubitaka, koji su proistekli iz poslovanja, izgubila ceo sopstveni kapitala i da, zbog toga, taj višak gubitaka preko iznosa sopstvenog kapitala pada u celini na teret poverioca. Takva situacija, u kojoj se nalazi veliki broj naših preduzeća, ukazuje na finansijske teškoće koje se sopstvenim snagama ne mogu eliminisati, pa je to razlog zbog koga se za takva preduzeća pokreće postupak stečaja.

Preduzeća koja su negativnim poslovanjem izgubila manji ili veći deo svoga sopstvenog kapitala zapadaju u poziciju koja traži ispitivanje mogućnosti i puteve eliminisanja ostvarenih gubitaka, što je, de facto, postupak sanacije, o kome se, u našim uslovima, malo ili ništa ne preduzeima i, zbog čega se, finansijske teškoće dodatno povećavaju.

Kumuliranje gubitaka i kvarenje finansijske strukture

Obračun ostvarenih gubitaka rezultira iz zaključivanja poslovnih knjiga, što se po pravilu čini na kraju svake poslovne godine. To zaključivanje knjiga se sprovodi u tri faze, od kojih se u prvoj zaključuju sva konta uspeha (rashodi i prihodi) preko konta dobitka i gubitka; u drugoj se utvrđuje rezultat kao razlika (saldo) svih prihoda i rashoda, koji se uključuje (integriše) u bilans, nakon čega se, u trećoj fazi, vrši zaključivanje konta stanja.

Rezultat kao razlika svih prihoda i rashoda integriše se u bilans u bruto iznosu ili kao raspodeljen. Ukoliko su rashodi veći od prihoda, rezultat je negativan i uključuje se u bilansnu poziciju „gubitak”. Odnosna pozicija je, u stvari,

korektura pozicije „osnovni kapital”, ali se iskazuje odvojeno sa ciljem očuvanja iskazne moći bilansa. Isti cilj ima odvajanje dela gubitka koji prelazi visinu kapitala. Jer, taj eventualni iznos unosi se u aktivu bilansa kao nezavisna, tj. kao pozicija koja ne koriguje poziciju „osnovni kapital”. Prema tome, ukoliko ukupni gubitak prelazi visinu sopstvenog kapitala, iznos gubitka do visine kapitala biće iskazana u pasivi bilansa kao njegova korekcija, dok iznos koji prelazi visinu kapitala biće iskazan u aktivu bilansa kao od kapitala nezavisna pozicija. Ipak, ako se želi podatak o ukupnom gubitku, onda se za tu svrhu sabiraju pomenuti iznosi iz pasive i aktive bilansa.

U konkretnom slučaju, ukupni gubici svih 94.573 preduzeća iz 2009. godine i 90.985 preduzeća iz 2010. godine iznose:

	(u milijardama)	
	2009.	2010.
1. Gubici do visine kapitala	1.144,92	1.293,44
a) mala preduzeća	133,75	264,26
b) srednja preduzeća	228,37	183,40
c) velika preduzeća	782,80	845,78
2. Gubici iznad visine kapitala	504,96	654,48
a) mala preduzeća	161,67	279,26
b) srednja preduzeća	138,44	110,43
c) velika preduzeća	204,85	264,79
3. Ukupni gubici (1 + 2)	1.649,88	1.947,92
a) mala preduzeća	295,42	543,52
b) srednja preduzeća	366,81	293,83
c) velika preduzeća	987,65	1.110,57

Iz prezentiranog pregleda jasno se vidi da su najveći gubiti u velikim preduzećima, iako je u toj grupi daleko najmanji broj preduzeća. Sasvim izvesno je da su velika preduzeća najveći problem srpske privrede. Jer, u njima je zaposleno 40% od ukupnog broja zaposlenih (420.131 od 1.001.913), a ukupni gubici velikih preduzeća su 57% svih gubitaka. Ipak, treba istaći da je situacija u 87.284 malih preduzeća veoma zabrinjavajuća. Jer, u njima je zaposleno 362.306 radnika, što je nešto preko 36% od ukupnog broja zaposlenih, a gubici do visine kapitala i iznad visine kapitala ubrzano rastu, što opravdava rečeno mišljenje da je zakonska odredba o niskom iznosu osnivačkog kapitala neopravdana i ne zadovoljava zahteve sigurnosti i likvidnosti, pa i zahtev rentabilnosti, koji čine najvažnija pravila finansiranja.

Uostalom, pomenuto kumuliranje gubitaka, koji ubrzano rastu i pored toga što se ukupan broj preduzeća i ukupan broj zaposlenih smanjuju, dovode do kvarenja finansijske strukture, koje se ispoljava kroz smanjenje sopstvenog kapitala i smanjenje neto obrtnog fonda (NOF), što

su i glavni razlozi nelikvidnosti, pa i nerentabilnosti glavnine naših preduzeća. To jasno potvrđuju promene neto obrtnog fonda, koje su prikazane na sledećem pregledu:

	2009.	2010.
1. Stalna imovina	5.482,03	5.567,56
a) mala preduzeća	731,79	1.148,98
b) srednja preduzeća	1.159,16	867,98
c) velika preduzeća	3.591,08	3.550,60
2. Sopstveni izvori	4.068,49	4.104,40
a) mala preduzeća	630,93	928,70
b) srednja preduzeća	825,37	660,99
c) velika preduzeća	2.612,19	2.514,71
3. Dugoročne obaveze	1.680,10	1.848,92
a) mala preduzeća	239,10	399,02
b) srednja preduzeća	398,10	304,80
c) velika preduzeća	1.042,90	1.145,10
4. Stalni izvori (2 + 3)	5.748,59	5.953,32
a) mala preduzeća	870,03	1.327,72
b) srednja preduzeća	1.223,47	965,79
c) velika preduzeća	3.655,09	3.659,81
5. Neto obrtni fond (4 - 1)	266,56	385,76
a) mala preduzeća	138,24	178,74
b) srednja preduzeća	64,31	97,81
c) velika preduzeća	64,01	109,21
6. Zalihe	1.081,81	1.165,59
a) mala preduzeća	332,77	368,81
b) srednja preduzeća	239,21	235,78
c) velika preduzeća	509,83	561,00
7. Nedostajući dugoročni kapital (6 - 5)	815,25	779,83
a) mala preduzeća	194,53	190,07
b) srednja preduzeća	174,90	137,97
c) velika preduzeća	445,82	451,79

Prikazani podaci potvrđuju prethodni zaključak da su velika preduzeća najveći problem srpske privrede. Jer, 831 velikih preduzeća, koja čine 1% od ukupnog broja preduzeća, imaju ukupno, na kraju 2010. godine, 1.110,57 milijardi gubitaka, što je više od polovine ukupnih gubitaka. Zatim, njihove zalihe iznose, na kraju 2010. godine, 561 milijardi dinara, a one su pokrivene dugoročnim kapitalom sa oko 25%, što znači da njima nedostaje 451 milijarda dugoročnog kapitala. Takve okolnosti uslovile su zaduženje dugoročnim zajmovima od 1.145,10 milijardi, bez kojih ova gruča preduzeća ne bi uopšte mogla da opstane.

Činjenica da gubici ovih preduzeća i dalje rastu, da na njih otpada preko 40% svih gubitaka iznad visine kapitala, da uzeti zajmovi dospevaju siguran je znak da će biti nastavljeno smanjenje njihovog broja, što je samo potvrda mišljenja o neophodnosti analize njihovog rentabilitetnog i finansijskog položaja i preduzimanje ozbiljnih mera za njihovo saniranje. Jer, u suprotnom slučaju dobar deo ovih preduzeća će morati da ode u stečaj.

Situaciju u velikim preduzećima prati finansijski položaj malih preduzeća, kojih je ukupno na kraju 2010. godine 87.284. Oni zapošljavaju, u istom periodu, 362.306 radnika, što je u odnosu na prethodnu godinu manje za

13.998 zaposlenih. Pad broja zaposlenih prati povećanje gubitaka, a naročito gubitaka iznad visine kapitala, što rezultira značajnim povećanjem ukupnih gubitaka. Blaži porast neto obrtnog fonda i nedostajućeg dugoročnog kapitala posledica je značajnijeg povećanja dugoročnih obaveza, pa te činjenice upućuju na zaključak da je relativno blaže pogoršanje finansijske strukture kratkoročno i da ovoj grupi preduzeća predstoji jače kvarenje finansijskog, ali i rentabilitetnog položaja.

Grupa srednjih preduzeća kojih je, na kraju 2010. godine, ukupno 2.870, sa 219.456 zaposlenih je takođe u 2010. godini poslovalo sa gubitkom, ali je neto gubitak u toj godini manji za 18,55 milijardi dinara u odnosu na prethodnu, 2009. godinu. To je glavni razlog zbog koga je finansijski poremećaj, iskazan preko visine neto obrtnog fonda i nedostajućeg dugoročnog kapitala, najmanji u ovoj grupi preduzeća.

Iz svega rečenog može se izvesti zaključak da je uočeni poremećaj finansijskog položaja uglavnom posledica poslovanja sa gubicima, da ublažavanje toga poremećaja uzrokuje dodatno zaduživanje sa dugoročnim zajmovima, čiji porast gotovo da prati porast gubitaka, a što se jasno vidi iz prikazanog pregleda. Pomenute okolnosti su zapravo uslovile smanjenje broja preduzeća, smanjenje broja zaposlenih, zastoj u investiranju i povećanju obima zaliha kao glavne komponente obrtnih sredstava koja zahtevaju pokriće dugoročnim kapitalom.

Zaključak

Sve što je do sada rečeno u skladu je sa ciljem iskazanim u naslovu ovoga rada, a naslov je usmeren na utvrđivanje pravaca promena rentabilitetnog i finansijskog polo-

žaja u privredi Srbije u protekloj 2010. godini. Jer, svi prezentirani podaci izvedeni su iz sažimanja pozicija bilansa stanja i uspeha 90.985 preduzeća iz 2010. i 94.573 preduzeća iz 2009. godine.

Već prvi podaci pokazuju da se ukupan broj preduzeća smanjuje, ali izvedeni podaci pokazuju da se smanjuje i broj malih, srednjih i velikih preduzeća, a zbog čega se smanjuje i broj zaposlenih, i to kako ukupan broj tako i svih pomenutih grupa – malih, srednjih i velikih preduzeća.

Analizom bilansnih podataka utvrđeno je da su pomenute promene posledica poslovanja sa gubicima, koji su od kraja 1994. do kraja 2010. godine narasli od 3,8 milijardi dinara do 1.947,92 milijardi dinara. Porast gubitaka u pomenutom periodu uslovio je porast zaduženja, i to gotovo do visine ukupnih gubitaka (1.848,92 milijardi dinara).

Odnosno pomeranje ukupnih gubitaka i dugoročnog zaduženja bio je razlog razvoja neto obrtnog fonda, koji na kraju 2010. godine iznosi 385,76 milijardi dinara, što je višak dugoročnih izvora preko stalne imovine.

Pošto postoji višak dugoročnih izvora preko stalne imovine, to znači da je tim viškom kreditirana obrtna imovina, a pre svega zalihe. Pošto zalihe iznose, krajem 2010. godine, 1.165,59 milijardi dinara, to znači da je jedna trećina zaliha ili 33% finansirano dugoročnim izvorima, što je svakako nedovoljno, jer pravila finansiranja zahtevaju dugoročno finansiranje svih zaliha. Upravo ta okolnost objašnjava visoku nelikvidnost i obračunati nedostatak dugoročnog kapitala od 779,83 milijarde dinara. Otuda i napomena da rentabilitetni i finansijski položaj privrede Srbije na kraju 2010. godine zahteva detaljnu analizu toga položaja i utvrđivanje načina njenog saniranja. U suprotnom slučaju, privredi Srbije prete ozbiljnije posledice, uključujući bankrot.

Jovan M. Ranković

je od 1958. godine na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. U oktobru 1955. godine penzionisan je kao redovni profesor ali nastavlja da radi na posleddiplomskim studijama. Predavao je na više Ekonomskih fakulteta i bio mentor velikom broju posleddiplomaca i doktoranata. Napisao je veći broj stručnih knjiga od kojih su najpoznatije Teorija bilansa, Upravljanje finansijama preduzeća, Specijalni bilansi i konsolidovani bilansi. Radio organizaciju više stotina preduzeća, napisao veliki broj studija i projekata, učestvovao u radu više državnih stručnih komisija i vodio Komisiju za obračunski sistem 1987-1989. godine. Višegodišnji član redakcije časopisa „Računovodstvo“ i više godina glavni urednik časopisa „Ekonomika preduzeća“. Član je ili predsednik upravnih ili nadzornih odbora nekoliko preduzeća i banaka.